

Utbildningsdepartementet
Kulturdepartementet

Hela Sverige läser med barnen – läsfrämjande insatser i och utanför skolan

God läsförmåga är en central del av all inlärning. Läsförmåga avgör människans möjlighet att lära sig nya saker, förstå svåra samband, uttrycka sig själv. Det utvecklar minne, förmåga till uppmärksamhet, koncentration och abstrakt tänkande. God läsförmåga är en förutsättning för att vi ska kunna fungera i en demokrati.

I den senaste PISA-undersökningen, PISA 2012, var de svenska resultaten betydligt sämre än OECD-genomsnittet inom samtliga tre kunskapsområden, läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Bland annat visade undersökningen att nästan en fjärdedel av eleverna i årskurs 9 (15-åringar) har svårigheter att förstå en text.

Så sent som i PISA 2003 låg Sverige i världstoppen i läsförståelse. Då presterade endast fyra OECD-länder signifikant bättre än Sverige, medan 20 presterade sämre. I PISA 2012 var siffrorna i princip omvända. Bara tre OECD-länder presterade sämre medan hela 19 länder presterade bättre än Sverige i läsförståelse. Framför allt är det de lågpresterande eleverna som försämrat sina resultat mest jämfört med år 2000 medan de högpresterande eleverna försämrat sina resultat i betydligt mindre utsträckning under samma tidsperiod.

Bristande läsförståelse är också en viktig faktor bakom de försämrade resultaten i matematik och naturvetenskap. I PISA 2000 gjordes en analys av hur stor del av resultaten i matematikprovet och provet i naturvetenskap som kan förklaras av läsförståelse (som det mättes i PISA). Analysen visade att hela 76 procent av skillnaderna mellan elevprestationer i naturvetenskapliga ämnen och nästan lika mycket på matematikprovet (70 procent) kunde förklaras av prestationer på ett ordigenkänningsprov och PISA:s läsförståelseprov.

Även den senaste PIRLS-studien, som undersöker läsförståelse bland elever i årskurs 4 (10-åringar), visade att läsförmågan hos de svenska eleverna har försämrats. Bland de länder som deltagit i PIRLS sedan 2001 var Sverige ett av få länder som uppvisade försämrade resultat vid samtliga tre mättillfällen.

Samtidigt som läsförmågan sjunker och klyftan i kunskap och utbildning ökar står biblioteken inför ett antal utmaningar framöver. Tillgången till ett rikt utbud av böcker är en av flera förutsättningar för att uppnå en god läsförmåga.

Biblioteken har därför en viktig roll att spela för språkutveckling och för att stimulera till läsning och det är angeläget att biblioteken är tillgängliga för alla och att deras fulla potential tas till vara.

För många barn och unga finns nyckeln till läsglädje just på biblioteken, men under senare tid har många delar av folkbibliotekens verksamheter i kommunerna avvecklats och boklånen minskar. Därför har regeringen pekat ut just bibliotekspolitikerna som ett extra viktigt reformområde under mandatperioden.

För att vända utvecklingen med sjunkande läsförståelse bland Sveriges elever och för att långsiktigt behålla och utveckla en biblioteksverksamhet av hög kvalitet, som är förberedd för framtidens utmaningar, krävs en nationell samsyn och en gemensam strategi.

Läsfrämjande insatser inom Hela Sverige läser med barnen

Regeringen gör ett stort antal investeringar och reformer för att förbättra läsförståelsen och främja läslusten i hela landet inom ramen för paraplyet ”Hela Sverige läser med barnen”.

Läsdelegationen

Regeringen har i dag beslutat om direktiv till en delegation med uppdrag att samla alla aktörer – skola, kultur, och föreningsliv, t.ex. idrotten – runt insatser för läsning i och utanför skolan. Syftet är att bidra till att ge alla barn och ungdomar mer likvärdiga förutsättningar för en fullgod läsförmåga och lustfyllda läsoplevelser

Delegationen ska bl.a.

- med utgångspunkt i de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument kartlägga och följa utvecklingen på området samt säkerställa att uppföljning kan ske i enlighet med de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande samt skolans styrdokument,
- skapa mötesplatser för och samordna läsfrämjande insatser i och utanför skolan, bl.a. genom att anordna utåtriktade aktiviteter och arbeta läsfrämjande,
- driva arbetet på ett sådant sätt att genomförda insatser i och utanför skolan har goda förutsättningar att fortgå även efter det att delegationen har avslutat sitt uppdrag, och
- vid behov lämna förslag på hur läsning kan främjas med utgångspunkt i skolans styrdokument och de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande, inom oförändrade kostnadsramar för den statliga kultur- och utbildningspolitiken.

Delegationens arbete ska pågå fram till och med juni 2018. Ordföranden för delegationen blir stadsbibliotekarien i Stockholm Katti Hoflin. Övriga ledamöter kommer att presenteras inom kort.

En utvidgning av Bokstart

Regeringen kommer att utvidga Kulturrådets pågående satsning Bokstart som syftar till att tidigt stimulera små barns språk- och läsutveckling. Satsningen riktar sig till föräldrar med små barn och innebär att framför allt barnhälsovård och folkbibliotek samverkar för att nå dem med inspiration och information

kring läsning. Delar av denna satsning riktas i dag till socioekonomiskt utsatta områden. Regeringen avser utvidga Bokstart till att omfatta fler kommuner och regioner och att satsningen på ett tydligare sätt kopplas till det läsfrämjande arbetet i förskolan. Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2017 att 10 miljoner kronor per år avsätts för 2017–2020.

Höstlov blir läslov

Regeringen kommer att genomföra olika insatser i syfte att stärka att höstlovet blir ett läslov, på samma sätt som februarilovet är ett sportlov. För att stimulera läsning utanför skolan föreslås att kulturinstitutioner runt om i landet ges möjlighet att få stöd att genomföra läsfrämjade aktiviteter under skollov. Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 2017 att 5 miljoner kronor per år avsätts för 2017–2020. Det finns också behov av litteratur- och läsfrämjande insatser på de nationella minoritetsspråken.

Personalförstärkningar i skolbibliotek

Bemannade skolbibliotek har enligt såväl internationell som svensk forskning positiva effekter på ungas läsvanor och läsfärdighet. Därför har regeringen avsatt 15 miljoner kronor under 2016 för personalförstärkningar i skolbibliotek samt 30 miljoner de kommande åren. I budgetpropositionen för 2017 aviseras att regeringen anser att satsningen på personalförstärkningar i skolbibliotek bör utvärderas. 2 miljoner kronor avsätts 2017 för ändamålet.

Förstärkning av Läslyftet

Under 2014–2018 pågår en omfattande fortbildning för lärare i läs- och skrivutveckling, det s.k. Läslyftet. Fortbildningsinsatsen riktar sig framför allt till lärare i grundskolan och gymnasieskolan, men även till förskollärare i förskoleklass. Personal i skolbibliotek kan också medverka i fortbildningen. Skolbiblioteken utgör en viktig resurs i arbetet med elevernas lärande. Inom ramen för Läslyftet har stödmaterial utformats för personal som arbetar i skolbiblioteken. Från och med hösten 2016 kommer stödmaterial även finnas tillgängligt för förskolan.

Läslyftet utökades 2016 i syfte att möjliggöra att lärare inom andra ämnen kan ta del av Läslyftet i större utsträckning, t.ex. lärare inom de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena.

I budgetpropositionen för 2017 föreslår regeringen ytterligare en utvidgning av Läslyftet så att även förskollärare i förskolan och skolbibliotekarier i större utsträckning omfattas av satsningen. För ändamålet beräknar regeringen 5 miljoner kronor för 2017 och 5 miljoner kronor för 2018. Med förstärkningen innebär det att Läslyftet totalt omfattar 148 miljoner 2017.

Satsning på språk-, läs- och skrivutvecklare

I budgetpropositionen för 2017 föreslår regeringen att 1 miljon kronor avsätts 2017, och beräknar samma belopp för 2018, för utbildning för språk-, läs- och skrivutvecklare med inriktning mot förskolan.

Ytterligare insatser för läsning inom utbildningsområdet

Läsa-skriva-räkna-garanti

Regeringens målsättning är att alla elever ska få en ärlig chans att lyckas i skolan. Tidiga och väl utformade insatser lägger en stabil grund för framtiden. Att varje elev tidigt tillägnar sig grundkunskaperna är viktigt för att eleverna ska klara sig även under skolans senare år och för att de ska klara alla ämnen i grundskolan och senare skolformer.

Regeringen har gett en särskild utredare i uppdrag att utreda förutsättningarna för att införa en s.k. läsa-skriva-räkna-garanti samt hur en sådan bör utformas. Syftet med utredningen är att utarbeta ett system som ser till att alla elever får det stöd eller särskilt stöd de behöver för att få förutsättningar att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås i ämnena svenska eller svenska som andraspråk och matematik i årskurs 3 i grundskolan och sameskolan samt i årskurs 4 i specialskolan. Läsa-skriva-räkna-garantin syftar till att säkerställa den tidiga uppföljningen av elevernas kunskaper och därmed stärka rätten till stöd och särskilt stöd. Uppdraget ska redovisas i slutet av september 2016.

Som ett led i införandet av garantin har flera insatser gjorts, såsom att regeringen avsatt betydande medel för att utbilda och säkerställa tillgången till fler speciallärare och specialpedagoger för att utveckla det specialpedagogiska arbetet och infört obligatoriska bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling samt kunskapskrav i läsförståelse i årskurs 1.

Fler speciallärare och specialpedagoger

En viktig del i att ge varje elev möjligheter att lära sig läsa är att varje elev i behov av specialpedagogiskt stöd ges tillgång till det. I dag råder det brist på behöriga speciallärare. För att öka tillgången till specialpedagogiskt stöd i framför allt förskoleklassen och grundskolans årskurs 1–3 genomför regeringen åtgärder på flera håll. Även om förskoleklass och årskurs 1–3 är prioriterade omfattas även andra skolformer.

Åtgärderna handlar om att göra det mer attraktivt för verksamma lärare att vidareutbilda sig till speciallärare eller specialpedagog och att få huvudmännen att våga satsa på utbildningarna.

Speciallärarutbildningen inom Lärarlyftet har breddats till omfatta alla specialiseringar, och för utgifter med anledning av tilläggsuppdrag om speciallärarutbildning är 97 miljoner kronor avsatta 2016. Regeringen avsätter också 258 miljoner kronor 2016 till statsbidrag för personalförstärkning och fortbildning när det gäller specialpedagogiska insatser.

Regeringen gör det även mer attraktivt att utbilda sig till speciallärare och specialpedagog då dessa yrkeskategorier omfattas av investeringen i höjda lärarlöner, för vilken regeringen för 2016 avsätter 1,5 miljarder kronor och därefter 3 miljarder kronor årligen.

Dessutom utökas antalet utbildningsplatser på speciallärar- och specialpedagogutbildningarna. Utbildningarna planeras att utökas med 300 platser årligen.

Grundläggande specialpedagogiska verktyg till Sveriges lärare

En grundläggande förutsättning för att lärare ska kunna lyckas med sitt uppdrag och behålla sitt engagemang genom hela sin lärargärning är att de de verktyg och förutsättningar som de behöver. I dag efterfrågar många lärare kompetensutveckling och grundläggande specialpedagogisk kompetens för att bättre kunna möta, motivera och engagera varje elev. Det finns ett behov av insatser för att utveckla den specialpedagogiska kompetensen generellt bland lärare.

Regeringen har också som en del av satsningen på specialpedagogik gett Skolverket i uppdrag att genomföra en ny fortbildningsinsats för att stärka den specialpedagogiska kompetensen generellt hos lärare, särskilt i högstadiet. Innehållet i fortbildningen ska utgå från lärarnas behov och vara verksamhetsnära, och syftet är att ge lärare grundläggande specialpedagogisk kompetens. Skolverket ska också svara för handledarutbildning som i första hand ska erbjudas behöriga speciallärare och specialpedagoger. Handledarna ska ha till uppgift att handleda lärare inom det specialpedagogiska området. Huvudmännen kan ansöka om statsbidrag för lärare och handledare som deltar. För denna satsning beräknades för 2016–2019 totalt 540 miljoner kronor.

Förtydligt pedagogiskt uppdrag för förskoleklassen och fritidshemmet

Den 1 juli 2016 infördes särskilda avsnitt i läroplanerna gällande förskoleklassen respektive fritidshemmet. Förskoleklassens och fritidshemmets pedagogiska uppdrag har därmed förtydligats. Syftet är att förbättra kvaliteten och likvärdigheten i förskoleklassens och fritidshemmets verksamheter. Avsnitten i läroplanen sätter ett större fokus på arbetet med elevernas språkutveckling. För att säkerställa att de reviderade läroplanerna får genomslag kommer regeringen avsätta resurser för 2017 till dessa insatser, detta är ett viktigt led i införandet av en läsa-skriva-räkna-garanti.

Obligatoriska bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling samt kunskapskrav i läsförståelse i årskurs 1

Obligatoriska bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling samt i matematik i årskurs 1 infördes i grundskolan och sameskolan den 1 juli 2016 och i specialskolan den 19 september. Bedömningsstöden införs i grundsärskolan den 1 januari 2017. Den 1 juli 2016 infördes även kunskapskrav i läsförståelse i årskurs 1 i grundskolan, sameskolan och specialskolan. Dessa kommer bli en del av läsa-skriva-räkna-garantin. Syftet med de obligatoriska bedömningsstöden är att förbättra förutsättningarna för att tidigt identifiera elever som riskerar att inte nå de delar av kunskapskraven i svenska och svenska som andraspråk som avser läs- och skrivutveckling eller kunskapskraven i matematik samt elever som behöver extra utmaningar för att nå så långt som möjligt, så att relevanta stödsatser sätts in när så behövs.

Ytterligare insatser för läsning inom kulturområdet

Nationell biblioteksstrategi

Regeringen har gett Kungl. biblioteket i uppdrag att i samverkan med andra berörda aktörer lämna förslag till en nationell biblioteksstrategi för att främja samverkan och kvalitetsutveckling inom hela det allmänna biblioteksväsendet.

För 2016–2018 beräknar regeringen att årligen avsätta 6 miljoner kronor för uppdraget. För 2015 har 5 miljoner kronor avsatts.

I uppdraget ingår bl.a. att belysa bibliotekarieyrkets roll och förutsättningar, bibliotekens roll och förutsättningar för att främja litteraturens ställning och deras roll för att främja det demokratiska samtalet, den fria åsiktsbildningen och förmågan till kritisk analys och källkritik. Kungl. biblioteket ska även, tillsammans med berörda aktörer på skolområdet, göra en analys av vilka utvecklingsbehov som finns för skolbiblioteken för att de i ökad grad ska kunna främja språkutveckling och stimulera till läsning. Uppdraget ska slutredovisas den 1 mars 2019.

Statens kulturråds läsfrämjande arbete

Statens kulturråd har sedan 2014 ett utvidgat uppdrag att ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt intresse. Kulturrådet har inom ramen för uppdraget tagit fram ett handlingsprogram för myndighetens läsfrämjande arbete och fördelar årligen ca 20 miljoner kronor till olika läsfrämjande satsningar.

Därutöver fördelar Kulturrådet ca 24 miljoner kronor i inköpsstöd till litteratur för folk- och skolbibliotek för att främja barns och ungas läsintresse. Kulturrådet har också tillsatt en läsambassadör för att främja läsande bland barn och unga.

Statens kulturråd ansvarar även för Litteraturpriset till Astrid Lindgrens minne, som är världens största barn- och ungdomslitteraturpris. Prissumman är på 5 miljoner kronor. Syftet med priset är att stärka och öka intresset för barn- och ungdomslitteratur.

Statens kulturråd har också under 2016 i uppdrag att fördela 10 miljoner kronor till biblioteksverksamhet för nyanlända och asylsökande. Syftet är att stärka bibliotekens roll som viktiga mötesplatser där människor med olika bakgrund och förutsättningar kan mötas, ta del av kunskap, litteratur och kultur samt delta i demokratiska samtal.

Litteratur- och läsfrämjande i samverkansmodellen

Från och med 2015 ska medel inom den s.k. kultursamverkansmodellen fördelas även till litteratur och läsfrämjande verksamheter. Kultursamverkansmodellen infördes 2011 och innebär att landstingen får ett ökat ansvar att fördela vissa statliga bidrag till regionala och lokala kulturverksamheter. Totalt fördelas ca 1,2 miljarder kronor inom ramen för kultursamverkansmodellen.